

kabir hallerine inanmayanlar ve Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenler de tekfir edilir (eş-Şerh, s. 184-187, 200-201, 265; el-İbâne, II, 669-683, 864-865).

İbn Batta, Selef âlimlerinin görüşlerine uyulmasını tavsiye etmesine ve itikadî esasların naslardan hareketle belirlenmesi gerektiğini söylemesine rağmen Allah'a sınırlılık izâfe edilebileceğini ve Hz. Peygamber'in Allah'la birlikte arşta oturacağını iddia etmesi gibi hususlarda Selef'e aykırı görüşler ileri sürerek teşbihe düşmüş, yer yer akfî istidlâller yaparak eleştirdiği kelâmcıların yöntemini kullanmak zorunda kalmış, zarûrât-ı dîniyye arasında yer almayan halku'l-Kur'ân konusunda farklı görüş sahiplerini tekfir etmek suretiyle de sert bir tavır ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Batta, *İbtâ'ul-l-hiyel* (nşr. Süleyman b. Abdullâh el-Umeyr), Beyrut 1417/1996, II, 53-54; a.m.f., eş-Şerh ve'l-İbâne 'alâ uşûli's-sünne ve'd-diyâne (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Mekke 1404/1984, s. 176-209, 213-216, 227-229, 243-250, 265-267, 276; a.m.f., el-İbâne 'an şer'atî'l-fırak'ın-nâciye (nşr. Rızâ b. Na'sân Mu'tî), Riyad 1409/1988, I, 215, 221-227, 252, 264-265, 270, 272, 405, 420-424, 470; II, 531-536, 554-557, 571-572, 626, 628-631, 651-653, 669-684, 705, 720, 765-772, 781-782, 787-794, 836-840, 864-866, 876; İbn Teymiyye, *Der'ü'te'aruzi'l-akl ve'n-nakl* (nşr. M. Reşad Sâlim), Riyad 1403/1983, I, 269; II, 8, 17, 35; VII, 109; VIII, 417.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

Kaynaklarda, İbn Battâl'in, müftü ve kadılar için önemli bir müracaat kaynağı olduğu belirtilen *el-Muknî' fi uşûli'l-aḥ-kâm ile Âdâbü's-şavm, el-Mûkız* (zühdle ilgilidir), *Edebü'l-hümûm* (*Edebü'l-mehmûm*), *ed-Delîl ilâ tâ'ati'l-celîl* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilir. Makkarî, hadisçi İbn Battâl el-Kurtubî'nin *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhih*'ini yanlışlıkla İbn Battâl el-Batalyevsî'ye nisbet etmiştir (*Nefhu't-ṭib*, III, 451).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kettânî, *et-Teshbihât min eş'ari ehli'l-Endelûs* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1401/1981, s. 38-39, 48, 59, 91-92, 113, 123-125, 126, 164, 227-229, 231, 233, 255-256, 263; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 344; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 748; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 309; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 313; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî), II, 379; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-mûzhebe*, I, 376-377; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, III, 292, 450-451; Mahlûf, *Seceretü'n-nadî*, I, 102; İzzâhu'l-meknûn, I, 51, 478; II, 548; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 396-397; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 195; Kehâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, IV, 273; Sezgin, GAS, II, 691-692.

CENGİZ KALLEK

İBN BATTÂL el-KURTUBÎ

(ابن بطلال القرطبي)

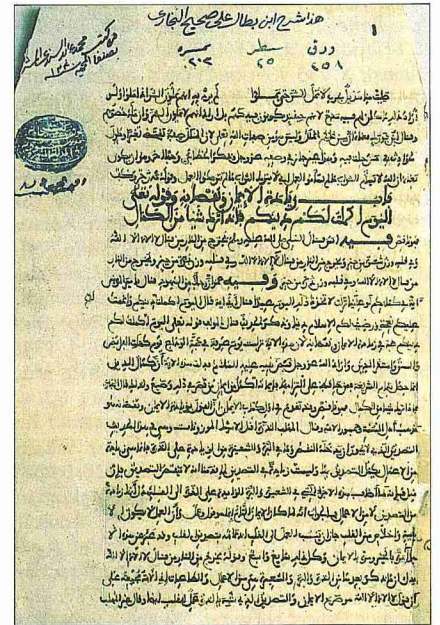
Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik
b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî
(ö. 449/1057)

Buhârî şârihi.

Aslen Kurtubalı (Cordoba) olup İbnü'l-Leccâm (bazı kaynaklarda Lahhâm) diye de anılır. Ailesinin iç karışıklıklar yüzünden taşındığı Belensiye'de (Valencia) tahsilini tamamladıktan sonra Lûrka (Lorca) Kalesi'ne kadı tayin edildi ve bir müddet burada görev yaptı. Ebû Ömer et-Talemenkî, Ebû Ömer İbn Affif, Ebû'l-Mutarîf el-Kanâzî el-Kurtubî, Yûnus b. Abdullâh b. Mugîs el-Kurtubî, Kadı Mühelleb b. Ebû Sufre, Ebû Muhammed İbn Benûş, Kâdilkudât Ebû'l-Velîd İbnü's-Saffâr ve İbnü'l-Faradî gibi âlimlerden ders aldı. Talebeleri arasında Ebû Dâvûd el-Mukrî ve Abdurrahman b. Beşerî gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Muhaddis olması yanında Mâlikî fıkhnı da bilen İbn Battâl itikadda Eş'arî mezhebini benimsemişti; zekâsı, güçlü hafızası ve güzel yazısıyla tanınırdı. 29 Safer 449'da (7 Mayıs 1057) Belensiye'de vefat etti. Vefat tarihi bazı kaynaklarda 444 (1052) olarak da zikredilmektedir.

İbn Battâl'in *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhih*'i (*Şerhu İbn Battâl 'alâ Şâhihi'l-Buhârî*) *Şâhih-i Buhârî*'nin ilk şerhlerinden olup aynı eser için daha sonra yazılan şerhlerin vazgeçilmez kaynağı olmuştur. İbn Hacer *Fethu'l-bârî*'de, Aynî *'Umdetü'l-kârî*'de bu eserden faydalanmış, Aynî onun metodunu kendi şerhine esas almıştır. Eserde önce şerhedilecek hadisin râvileri hakkında bilgi verilmiş, hadisin izahı yapıldıktan sonra Mâlikî fıkhnı esas olmak üzere hadisten elde edilen fikhî hükümler kaydedilmiştir. Eserin I, III ve IV. ciltleri Mektebetü'l-Ezher'de (Şeyh Muhammed el-Emîr, nr. 3837 [53105]), II. cildinin 776'da (1374) istinsah edilen bir nüshası Fas Karaviyyîn (eski nr. 423, 245 varak [bk. M. Âbid el-Fâsî, I, 141]) ve Princeton Üniversitesi (nr. 1349), V. cildi Dublin'de Chester Beatty (nr. 4785) kütüphanelerindedir (Ziriklî, IV, 285; M. Âbid el-Fâsî, I, 141-142). Ayrıca Mağrib neshiyle tahminen VIII. (XIV.) yüzyılda yazılmış baş tarafı noksan I. cildi Medine'de el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye'de (nr. 38) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Medine, nr. 230, 261 varak), ilk iki cildi Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 211/1, 293 varak, 211/2, 292 varak), dört ciltten oluşan bir nüshası Kahire'de Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Tal'at, Hadis, nr. 856) bulunmaktadır. Fuat

İbn Battâl el-Kurtubî'nin *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şâhihi'l-Buhârî* adlı eserinden bir sayfa (TSMK, Medine, nr. 230, vr. 1^a)

İBN BATTÂL el-BATALYEVSÎ

(ابن بطلال الباطليوسي)

Ebü Eyyûb Süleymân b. Muhammed
b. Battâl el-Batalyevsî
(ö. 402/1011-12)

Mâlikî fakihî.

Endülüş şehirlerinden Batalyevs'te (Badajoz) doğdu. Kurtuba'da (Cordoba) öğrenim gördükten sonra İlbîre'ye (Elvira) yerleşti. Güçlü bir şair olup şiirlerinde "Yâ ayn cûdî" hitabını çok kullandığı için Ayn Cûdî ve muhtemelen Câhiliye şairi Mütelemmis'e benzetilmesi sebebiyle de Mütelemmis lakaplarıyla tanındı. İbnü'l-Kettânî *Kitâbü't-Teshbihât* adlı eserinde şiirlerinden çeşitli örnekler vermiştir (bk. bibl.). İbn Ebû Zemenîn ile arkadaş olan İbn Battâl'in talebeleri arasında İbn Abdülber en-Nemerî, İbnü'l-Hazzâ, İbnü'l-Hassâr ve Hakem b. Muhammed b. Ebû Rebî' el-Eyserî gibi âlimler vardır. İbn Battâl İlbîre'de vefat etti.

Sezgin'in Merakeş İbn Yûsuf Kütüphanesi'nde (nr. 485) olduğunu haber verdiği yazma ise (GAS, I, 118) bu kütüphanenin yeni katalogunda görülmemektedir. İbn Battâl'in bunun dışında *ez-Züh'd ve'r-rekâ'ik* ve *el-İ'tisâm fi'l-hadîs* adlı iki eserinden söz edilmekteyse de bunların günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Saïd Ahmed A'râb), Rabat 1403/1983, VIII, 160; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 414; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 47-48; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: sene 441-460*, s. 233-234; a.m.f., *el-İber*, III, 219; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 79-80; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-mûzheb*, II, 105-106; *Keşfü'z-zunûn*, I, 119, 546; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 283; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 115; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 261; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifin*, VII, 87; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 42; Sezgin, *GAS*, I, 118; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûâtî Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1399/1979, I, 141-142; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 285; Süddik b. Arabî, *Fihrisü mahtûâtî Hizâneti İbn Yûsuf bi-Merrâkûş*, Beyrut 1414/1994; Fuâd Seyyid, "Nevâdirü'l-mahtûât fi Mektebeti Tal'at", *MMMA* (Kahire), III/2 (1377/1957), s. 231; "Min nevâdiri'l-mahtûât: Kitâbü Şerhi İbn Battâl", *ME*, LV/1 (1982), s. 104-106; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 324.

TALAT SAKALLI

İBN BATTÛTA

(ابن بطوطة)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (ö. 770/1368-69)

Ortaçağ'ın

en büyük müslüman seyyahı.

17 Receb 703'te (24 Şubat 1304) Fas'ın Tanca şehrinde doğdu. Ailesi Berberî Levâte kabilesine mensup olup Berka'dan buraya göç etmiş ve onun seyahatnâmesinde yer alan "Kazâ ve meşihat benim ve atalarımın mesleğidir" (*er-Rihle*, III, 233) cümlesinden anlaşıldığına göre birçok kadi yetiştirmiştir. Nitekim kendisi de çeşitli yerlerde kadılık yapmış ve Tâmesnâ kadısı iken ölmüştür (İbn Hacer, VI, 100; Gibb, *Selections from Ibn Battuta*, s. 2).

İbn Battûta'dan bahseden en eski müellifler Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Hacer el-Askalânî ve İbn Haldûn'dur; Makkarî ve Abdülhay el-Hasenî de *er-Rihle*'den alıntı yapmışlardır. Mağrib'de Sa'dîler tarafından İstanbul'a sefir olarak gönderilen Ebû'l-Hasan et-Temgrûtî eserinde bazı şehirleri anlatırken İbn Battûta'ya atıfta bulunmuş, Zebîdî de ondan bahsederken Muhammed b. Fethullah el-Beylûnî'nin

(ö. 1085/1674) yaptığı muhtasara temas etmiştir (aş. bk.). İbnü'l-Hatîb, Abdülhâdî et-Tâzî tarafından yayımlanan bir mektubundan da anlaşıldığı üzere (*er-Rihle*, neşreden giriş, I, 82) aslında İbn Battûta'yı çok iyi tanımaktadır; ancak muhtemelen meslekî kıskançlıktan dolayı eserinde ona pek yer ayırmamış, birkaç cümleden ibaret mâlumatı da hocası Ebû'l-Berekât İbnü'l-Hâc el-Billifîki'den (Belefi-ki) naklen vermiştir (*el-İhâta*, III, 273). Aynı şekilde İbn Hacer el-Askalânî de *el-İhâta*'yı kaynak göstererek onu bir iki cümleyle geçiştirmiş (*ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 480-481), İbn Haldûn ise ancak Vezir İbn Vüdrâr el-Haşemî'nin bir uyarısı münasebetiyle adını anmıştır (*Mukaddime*, II, 564-566). İbn Battûta'nın hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bilgilerin ana kaynağı kendi seyahatnâmesidir.

Türkler'in, Moğollar'ın, Maldivliler'in hükümdarlarıyla tanışan İbn Battûta birçok ülkede kadılık makamına getirilmiş, Farsça ve Türkçe bilmesi ve yolculuklarında çeşitli siyasî tecrübeler kazanması dolayısıyla kendisine bazı diplomatik görevler verilmiştir. Derviş gibi giyinmesi ve dervişçe davranması sebebiyle de halk ve ulemâ tarafından seviliyordu (İbnü'l-Hatîb, III, 274). İbn Battûta, sülflere ve zâhidlere duyduğu yakınlık dolayısıyla onların sözlerini ezberlemiştir. *er-Rihle* bu yönüyle o dönemin tasavvuf hayatı hakkında da değerli bilgiler verir. Sıradan biri gibi görünmesine rağmen üslûbunda olağan üstü renklilik ve sarsıcılık hâkimdir. Zaman zaman bazı sözlere inanmadığını belirtse de itimat ettiği birinden gelen rivayeti asla reddetmez. İbn Battûta bazan küffara karşı cihada katılmış, bazan da kendini nimetlerden uzak tutarak bir zâhid gibi yaşamıştır. Bütün malını elden çıkarıp Şeyh Kemâleddin Abdullah el-Gâfî'nin tekkesine girmiş, fakat kendi ifadesiyle hayat onu tekrar maceraların kucağına atmıştır (*er-Rihle*, III, 97, 115, 248).

Seyahatnâmeden öğrenildiğine göre İbn Battûta, Mağrib Sultanı Ebû Saïd el-Merînî döneminde 2 Receb 725'te (14 Haziran 1325) Tanca'dan hac niyetiyle yola çıktığında henüz yirmi iki yaşındaydı. Kuzey Afrika sahillerini takip ederek 1 Cemâziyelevvel 726'da (5 Nisan 1326) İskenderiye'ye vardı. Burada Şeyh Burhânedin el-A'rec'in telkiniyle kendisinde Hint, Sind ve Çin gibi doğu memleketlerini görme hevesi uyandı. İskenderiye'den Kahire'ye, oradan Yukarı Mısır'a (Saïd) gitti ve Şeyh Ebû'l-Hasan eş-Şâzeli'nin Humeyserâ'daki kabrini ziyaret etti; eserinde tam

metin halinde verdiği (I, 189-190) Hizbü'l-bahr virdi tasavvuf tarihi bakımından önemli bir belgedir. Yukarı Mısır'dan deniz yoluyla Cidde'ye geçmek için Kızıldeniz kıyısındaki Ayzâb Limanı'na indiyse de bölgedeki siyasî karışıklıktan ötürü Kahire'ye dönmek zorunda kaldı. Burada dikkat çeken hususların biri Ayzâb Limanı'nın milletlerarası statüye sahip olduğunu tesbit etmesi, bir diğeri Mısır Memlûkleri'ni "Etrâk" diye anması ve Memlûk hâkimiyet alanını Anadolu gibi "Türk ülkesi" tabiriyle tanıtmasıdır (I, 231). Kahire'de fazla kalmayan İbn Battûta 15 Şâban'da (17 Temmuz) Suriye'ye doğru yola çıktı ve Kudüs, Aclûn, Akkâ, Sûr, Sayda, Taberiye ve Antakya gibi şehirleri dolaştıktan sonra 9 Ramazan'da (9 Ağustos) Dimaşk'a varıp ramazanı burada geçirdi. Başta Şehâbeddin İbnü'ş-Şihne olmak üzere aralarında iki de kadın muhaddisin bulunduğu on dört âlimden umumi icâzet aldı. Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'ın Karasungur'u öldürmek için İsmâilî fedailerden oluşan özel timler gönderdiğini söylemesi bölgeyle ilgili olarak verdiği ayrıntılardan biridir. Seyahatnâmenin bu kısımları savaş tarihi ve gerilla taktikleri hususunda da iyi bir kaynaktır.

İbn Battûta şevval ayında (eylül) Dimaşk'tan hareket eden kabileyle Hicaz'a gitti ve ilk hacını ifa etti. 20 Zilhicce'de (17 Kasım) Mekke'den Irak'a yönelerek Kâdisiye, Necef, Bağdat, Basra, Übüle, Abadan, Şüster (Tüster) yoluyla İsfahan'a vardı. Şeyh Kutbeddin Hüseyin b. Şemseddin Muhammed er-Recâ'nın elinden tarikat tacı giydikten sonra Şiraz'a geçti ve orada Şeyh Mecdüddin İsmâil b. Muhammed'in derslerine devam etti. Şeyh Mecdüddin'in İlhanlı Hükümdarı Muhammed Hudâben-de'yi (Olcaytu Han 1314-1316) etkilemesi ve onun Şiîlik'ten Sünniliğe geçmesine vesile olmasıyla ilgili anekdotları (II, 37-39), bu bölgenin evvelce çok yoğun bir Sünnî nüfusu barındırmaktayken zamanla Şiîleşmesi hususunda bilgi vermesi açısından İran tarihi için son derece önemlidir. Yine bu bölümde verdiği, Emîr Çoban'ın siyasî ihtirasları uğruna girdiği macera, dönemin üç süper gücü olan Altın Orda, İlhanlılar ve Memlûkler arasında cereyan eden diplomatik ilişkiler ve Ebû Saïd Bahadır Han'ın ölümünden sonra İlhanlı topraklarının paylaşılmasıyla ilgili bilgiler de çok değerlidir. İran'dan Bağdat'a ve arkasından Kuzey Irak'a yönelerek Sâ-merrâ ve Tikrît üzerinden Cezîre-i İbn Ömer'i, ardından Nusaybin, Sincar ve Mardin'i gezdi. Bu arada Artukoğulları'n-